

Naslov originala:
Antonio Tabucchi
Il tempo invecchia in fretta
© Antonio Tabucchi, 2009

ANTONIO TABUKI

VREME BRZO STARI

DESET PRIPOVESTI

PREVELE S ITALIJANSKOG
ELIZABET VASILJEVIĆ
ANA SRBINović

Izdavač
PAIDEIA, Beograd
Generalni direktor
PETAR ŽIVADINOVIĆ
Glavni i odgovorni urednik
VESNA JANJIĆ
© 2010, PAIDEIA, za ovo izdanje

PAIDEIA
BEOGRAD, 2010.

μετά τήν σκιάν τάχιστα γηράσκει χρόνος

„Hitajući za senkom, vreme brzo stari“
(Presokratovski fragment, koji se pripisuje Kritiji)

Krug

„Pitala sam ga za ono vreme kad bili smo još tako mladi, bezazleni, strasni, glupi, nespremni. Ponešto je i ostalo, ali ne i mladost – odgovorio je.“

Stari profesor je ućutao, imao je gotovo pokajnički izraz, brže-bolje je obrisao suzu koja mu se iskrala ispod trepavica, udario se po čelu kao da je hteo da kaže kakav glupan, molim vas da mi oprostite, olabavio je svoju drečavu naranđastu leptir-mašnu i rekao na onom svom francuskom sa izrazitim nemačkim akcentom: oprostite molim vas, oprostite molim vas, zaboravio sam, naziv pesme je *Stari profesor*, od velike poljske pesnikinje Vislave Šimborske, i pokazao je na sebe kao da želi da kaže da se lik iz te pesme na izvestan način podudara s njim, zatim je ispio još jedan kalvados, koji je bio zaslužan za njegovu ganutost više od same pesme, i oteo mu se jedva čujan jecaj, na šta su svi poskakali da ga uteše: Volfgang, nemoj tako, nastavi da čitaš, stari profesor je izduvao nos u veliku kariranu maramicu: „Pitala sam ga za sliku“, produžio je teatralnim glasom „tu, u ramu, na stolu. Bili, prošli. Brat, rođak, snaha, žena, ćerkica na ženinom krilu, mačka u ćerkinim rukama, i procvetala trešnja, a iznad trešnje nepoznata ptica što leti – odgovorio je.“¹

¹ Vislava Šimborska, pesma „Stari profesor“, prevod: Snežana Đukano-
vić. (Prim. prev.).

Ostatak nije čula, ili možda nije želela da čuje, kako je mio ovaj stari profesor iz kantona Sent Galen, sestrići iz Sent Galena su pomalo sirovi, reči baka-tetke koje je čula jedne večeri u kuhinji, čudaci, dobri su, ali žive na tom samotnom mestu među brdima i jezerima, dok ona za profesora iz Sent Galena, naprotiv, misli da je presladak, napravio je čak i fotokopije pesme koju je želeo da pročita uz zdravicu, kako je to dražesno, i stavio ih ispred zvanica na postavljenu trpezu, između slatkiša i sireva, jer to je, prema njegovim rečima, bio najbolji način da se oda pošta pokojnom dedi, „mom nikad prežaljenom bratu Jozefu, kog ću večno pamtit, i umesto koga je Gospod trebalo mene da pozove.“ Dok je on naprotiv sedeo tu, živ i zdrav, s mnoštvom crvenih žilica na nosu koje je alkohol učinio još vidljivijim, a baka je dotle blaženo slušala (ili je možda spavala) deverov poetski hvalospev njenom pokojnom mužu, budući da je upravo godišnjica te smrti, od koje je sada već prošlo deset godina, bila razlog ovog svečanog porodičnog skupa, valja negovati sećanje na pokojnika, no uprkos svemu život ide dalje, a život koji ide dalje zaslužuje da bude proslavljen isto, pa čak i više od pokojnika, i nek svisnu zavidljivci, jer porodica je porodica, a pogotovu jedna znamenita porodica kao što je ova naša, koja je već na početku devetnaestog veka imala poštanske stanice koje su se protezale od Ženeve sve do kantona Sent Galen, i od Bodenskog jezera do Nemačke, i od Nemačke do Poljske, još uvek postoje grafike i fotografije, sve su u porodičnom albumu, od tih starih poštanskih stanica nastala je potom trgovinska mreža koja je proslavila porodicu Zigler u Švajcarskoj i u čitavoj Evropi, njeni osnivači su odavno mrtvi, ubrzo će im se pridružiti i najstariji naslednici, ali porodica će opstati, zato što život ide dalje, i stoga smo ovde da proslavimo život koji ide dalje, s našom

decom i unucima, pobednički je zaključio deda-stric iz Sent Galena.

I evo ih ovde, naslednici tolike tradicije. Teatralan pokret dede-strica iz Sent Galena koji je ganutim glasom recitovao pesmu bio je, čini se, upućen baš njima: mališanu sa svetlim kovrdžama koji je već nosio kravatu i devojčici sa licem osutim pegicama, oboma nesvesnim da je taj pokret bio upućen baš njima, i nesvesnim uspomene na dedu Jozefa kog nisu ni poznavali, onako zaokupljeni bitkom oko jednog parčeta torte, i dečaćić je, uspevši da ga preotme sestrići, već nosio znak svoje pobede ispod nosa, poput brka iz Ginjolovog pozorišta, a poslednja snaha, bela i prozirna Greta, brižno je, čipkanom salvetom, koja je takođe poticala iz Sent Galena poput dede-strica, obrisala mrlju od čokolade sa dečakovog lica i osmehnula se. Jedan prekrasan osmeh na jedrom licu „krv i mleko“, kao što je jednom prilikom čula nekoga da kaže u toj zemlji, ali možda to nije bilo u Ženevi, bilo je u Luganu: krv i mleko. Kakav neobičan spoj, ovaj izraz je, kada ga je prvi put čula, ostavio na nju neobičan utisak, osetila je gotovo gađenje, možda zato što je zamislila krčag mleka u koji padaju kapljice krvi. I njena misao se, sama od sebe, vratila na jedno detinjstvo koje pak nije bilo njeno, na jedno selo izgubljeno u vremenu, u podnožju planina jedne zemlje koju su tu, u tom gradu u kojem su sada obeležavali sećanje na dedu Jozefa, koji nije bio njen deda i kog nikada nije upoznala, zvali Magreb, kao da pripada nekoj apstraktnoj geografiji. Kad je bila mala, nije znala da se mesto u kojem su živeli njeni preci zove Magreb, ni oni to nisu znali, živeli su tamo i tačka, nije to znala čak ni baka, čiji se lik pomolio iz sećanja kao iz kakvog zatrpanog bunara, kako je to čudno, jer to nije bilo sećanje na neku osobu, bilo je to sećanje na jednu baku o kojoj su joj pričali, ona je

nikada nije upoznala, kako je mogla tako dobro da se seća jednog lica koje nikada u životu nije videla? A potom se setila svoje majke, bila je jaka njena majka, ali ujedno i tako krhka, a kako je samo bila lepa, s onim svojim gordim profilom i krupnim očima, i setila se njenog govora, i starog, starinskog naglaska, jer je poticala iz srca pustinje gde se nikada nisu usudili da prodru arapski pljačkaši, koji su trgovali ljudskim telima, niti katolički sveštenici, koji su trgovali dušama, bolje ostaviti na miru Berbere, to nisu osobe s kojima se može trgovati. A u isto vreme se takođe zapitala odakle potiče ta duboka svest o samoj sebi koju je na trenutak osetila kako izranja potaknuta besprekornim i odlučnim pokretom kojim je Greta obrisala mrlju od čokolade sa obraza svoga sina. Ni iz čega, ta svest je poticala ni iz čega, poput njenog sećanja koje nije bilo pravo sećanje, već sećanje na jednu priču, to čak nije bila ni svest, bilo je to osećanje, a u osnovi čak ni osećanje, bile su to samo slike koje je njena mašta izatkala u njenom detinjstvu dok je slušala tuđa sećanja, ali kasnije je zaboravila na to daleko i izmaštano mesto, i to ju je začudilo. Zašto su ta peskovita mesta, o kojima joj je majka u detinjstvu pričala, ostala zakopana u pesku njenog sećanja? Široki bulevi, to je geografija koja je pripadala njenom sećanju, dugački Pariski drvoredi gde je njen otac imao otmenu notarsku kancelariju sa cvetnim tapetama i kožnim foteljama, njen otac, poznati advokat jedne ugledne pariske firme. Na spratu iznad kancelarije nalazio se stan u kojem je odrasla, stan sa visokim prozorima i fasadnim ukrasima od gipsanog reljefa, jedna od Hausmanovih zgrada, u kući se uvek tako govorilo: Hausmanova zgrada, a Hausman je bio Hausman, i tačakraj, ali kakve je veze imao Hausman s onim što je bila ona?

To se upitala dok je Greta brisala mrlju od čokolade sa lica svoga sina, a to što je samu sebe upitala, želela je da

upita i sve zvanice ovog slavlja koje je okupilo porodicu, tu tako gostoprимljivu i širokogrudu porodicu koja je odavala poštu svom preduzimljivom dedi, koji je uspeo da pretvori stare poštanske stanice u unosan trgovački poduhvat koji je sada pripadao takođe i njoj, budući da je pripadao Mišelu. Ali kojim povodom sada da pomene Hausmana? Gledali bi je kao da je luda. Draga moja, rekla bi Greta (moguće da bi to rekla baš Greta), ali kakve sad veze ima Hausman, on je bio najveći francuski urbanista devetnaestog veka, rekonstruisao je Pariz, ti si odrasla u jednoj od zgrada koje je on podigao, zbog čega si se setila Hausmana? Greta je patila od kompleksa što živi u Ženevi, koju je u poređenju s Parizom smatrala provincijskim gradom, i možda bi joj to zvučalo kao provokacija. To odista nije bila tema o kojoj je trebalo pričati u trpezariji tokom jednog svečanog porodičnog skupa, u toj stamenoj kući sa velikim prozorima koji gledaju na jezero, za tom trpezom prepunom svih mogućih đakonija, mogla je da priča o pustinji, ali pitali bi je kakve veze ima pustinja, ona bi mogla da odgovori da ima veze zbog kontrasta, stvar je u tome što vi, tu pred sobom, imate jedno prekrasno jezero koje obiluje vodom i koje čak ima vodoskok u sredini koji brizga vodu na visinu od sto metara, dok je, naprotiv, baka bila okružena peskom, a kao mala je, kako bi ujutru donela krčag vode, morala da ide na bunar u Al Karib, sada sam se čak setila i imena, morala je da prepešači tri kilometra po mraku kako bi tamo otišla i tri kilometra po suncu koje prži kako bi se vratila sa krčagom na glavi, vi naprosto ne možete znati šta je voda budući da je imate na pretek.

Da li je to bio prikladan razgovor? I šta su oni bili krivi? Da li je možda trebalo da kaže da su joj pale na pamet reči „krv i mleko“, doista jezovite, po njoj, jer kad je bila mala,

njena baka bi je katkad povedla sa sobom u štalu i ona bi zadržano gledala tu belu tekućinu koju je baka istiskivala iz kozjeg vimena u kantu od cinka, a potom bi je odnele u kuću sa strahopoštovanjem koje se iskazuje kakvom božjem daru, ali da su u tu belu tekućinu kanule kapi krvi, ona bi se zgrozila, pobegla bi užasnuta, ali nije mogla to da kaže, jer to nije bilo sećanje već mašta, lažno sećanje, ona nikada nije bila u toj štali, i tako, bežeći od jednog lažnog sećanja obrela sam se ovde, pomislila je, u ovoj ljubaznoj porodici koja me je prihvatila raširenih ruku, izvinjavam se svima, to što pričam je besmisleno, to je zacelo stoga što sam posmatrala svoje ruke, malčice tamnije, pa su mi reči mleko i krv zazvučale uistinu neobično, možda bi trebalo da izađem na svež vazduh, leti je u Ženevi čak toplije nego u Parizu, ima više vlage, ovo slavlje mi se veoma dopalo, svi ste veoma dragi, ali izgleda da mi treba malčice vazduha, pre mnogo godina, dok smo još bili vereni, Mišel me je odveo do pašnjaka u brdima, išli smo autobusom, onim koji ide do poslednjeg sela, ako se dobro sećam nisu baš ni tako daleko, ako uzmem taksi stići ću tamo za pola sata, uostalom pašnjaci su na manje od hiljadu metara visine, Mišel je verovatno već otišao da prilegne, kažite mu da ne brine, vratiću se pre večere.

* * *

Bilo je veoma toplo. Upitala se kako je moguće da na hiljadu metara visine bude toplije nego u gradu. Možda se u gradu osećao blagotvorni efekat jezera, logično je da jedna tako velika masa vode rashladi okolni vazduh. Ali nije isključeno da je temperatura bila jednaka kao u Ženevi, možda je toplotu osećala samo ona, neku unutrašnju toplotu,

kao kada temperatura tela, iz razloga koje jedino telo zna, poraste i premaši okolnu temperaturu. Sunce je pržilo visoravan, koja je uostalom bila gola, bez drveća, samo jedno nepregledno prostranstvo sačinjeno od livada, štaviše, jedna kućinasta ravnica. Pre mnogo godina, kada ju je Mišel prvi put gore odveo, bilo je proleće, visoravan se zelenela od zimskih kiša, tek su se odskora poznavali, ona nikada ranije nije bila u Švajcarskoj, bili su veoma mladi, gotovo deca, Mišel je pohađao završnu godinu medicine, dakle, pre otprilike petnaest godina, jer je tog juna diplomirao i zajedno s diplomom proslavili su i njegov dvadeset peti rođendan. Na trenutak je pomislila na vreme, i šta je ono uopšte, ali bilo je to samo na trenutak, jer joj je pogled na tu žućkastu ravnicu ponovo zaokupio pažnju i misli, bila je prekrivena strnjikom po kojoj se teško hodalo, verovatno su travu pokosili u junu kako bi seljaci imali zalihe za zimu, pomislila je da zelenilo žuti, a potom su joj se misli vratile na kalendar, na mesece, na godine, na datume, skoro četrdeset godina, rekla je glasno, odnosno trideset osam, ali trideset osam je skoro četrdeset, a još uvek nemam decu. Shvatila je da je to rekla glasno, kao da govori kakvoj nepostojećoj publici na toj sprženoj žućkastoj livadi i naglas je nastavila: zašto se to nikada ranije nisam zapitala? Kako je moguće da jedna žena udata gotovo petnaest godina još uvek nema decu i ne pita se zašto? Sela je na zemlju, na bockavu strnjiku. Da je to bilo planirano, dogovoreno s Mišelom, imalo bi smisla, ali to nije bila njihova volja, tako je ispalo, dete se nije dogodilo i tačka, a ona se nikada nije zapitala zašto, činilo joj se prirodnim, isto kao što joj se činilo prirodnim da odraste u jednoj prelepoj kući na Velikim bulevarima, kao da je taj otmeni pariski stan bio najprirodnija stvar na svetu, nije bio, ne postoji najprirodnija stvar na svetu, stvari se odvijaju ona-

ko kako želiš samo ako o njima misliš i ako ih želiš, tada možeš njima da upravljaš, u suprotnom se odvijaju za svoj račun. Dobro, rekla je sebi, ali šta je onda to što upravlja svime što postoji? Ima li nečeg što spolja upravlja tim džinovskim damarom koji je osećala unaokolo?, trava koja postaje strnjika i koja će ponovo biti zelena u proleće, ovaj pakleni dan na kraju avgusta koji se gasio, i stara baka iz kuće u Ženevi prema kojoj je iznenada osetila neizmernu ljubav, pa čak i deda-stric iz Sent Galena, koji je previše pio i čitao pesme, pomislila je na njegovu razlabavljenu leptir-mašnu i njegove crvene žilice na nosu i navrle su joj suze na oči i ko zna zašto joj se ukazala slika jednog deteta koje se, držeći mamu za ruku, vraća sa seoskog vašara, vašar je završen, nedeljno je veče i dete nosi naduvan balon vezan za članak, nosi ga s ponosom kao kakav trofej, kad najednom, plof, balon se izduvava, nešto ga je probušilo, ali šta, možda trn neke živice? Videla je sebe u tom detetu koje se iznenada našlo sa izduvanim balonom u ruci, neko mu ga je ukrao, ali ne, balon je još uvek postojao, samo su mu oduzeli vazduh koji ga je ispunjavao. Dakle, u tome je stvar, vreme je vazduh, a ona ga je pustila da isteče, pustila je da joj ga oduzme neki majušni trn koji nije ni primetila? Ali gde je bila rupica? Nije uspevala da je vidi. Ponovo je pomislila na Mišela, na one prve godine tokom kojih je dane provodio u laboratoriji, vratio bi se kasno uveče, mrtav umoran, bilo je lepo čekali ga sve do ponoći i pojesti nekoliko zalogaja špageta spremljenih u poslednji čas, Mišel je radio na pronalaženju leka koji će spasti decu od jedne teške bolesti, i to je bilo predivno, ali zašto spasavati neku apstraktnu decu ako među onima koji bi se mogli spasti nije bilo njihovog deteta? Te večeri su u njenom sećanju bile kristalno jasne, Šopenova nokturna u pozadini, Mišel bi katkad predložio da puste plo-

ču s berberskom muzikom, govorio je da ritam tarbuka deluje blagotvorno na njegov umor i njegove živce, ali ona te tarbuke naprosto nije mogla da smisli, potom bi otišli u krevet, u tom malom stanu koji je gledao na jedan neugledan pariski trg, i voleli se strasnom ljubavlju, ali iz te ljubavi nikada nije rođeno dete.

I zašto se baš sada pitala zašto, na tom mestu koje joj nije pripadalo, na toj pustoj ravnici užarenoj od avgustovskog sunca? Možda zato što je Greta, koja je bila dve godine mlađa od nje, uspela da proizvede dva predivna deteta? Upotrebila je upravo tu reč: proizvede, i pokajala se, učinila joj se skarednom, ali je istovremeno naslutila njenu najdublju istinu, a to je istina puti, jer telo proizvodi, put se rasploduje, prenosi se dalje, dokle god je živa, sa životnim sokovima koji kruže u njoj, kad ima vode, te embrionalne tečnosti koja unutar placente hrani majušnog svedoka na kojeg se put prenela. Voda. Učinilo joj se da shvata da sve zavisi od vode i nije mogla a da se ne upita da li njenom telu nedostaje voda, da li ni ona takođe ne može da umakne sudbini svog naroda koji se vekovima borio sa pustinjom odolevajući pesku koji sve prekriva, a potom je morao da se preda i ode negde drugde. Sada su tamo, gde su nekada živeli njeni preci, bunari zatrpani, ostale su samo dine, znala je. Obuzela ju je panika, njen pogled je izgubljeno prešao preko te žute ravnice na čijem je horizontu plutalo jedno odviše crveno sunce koje je zalazilo. I u tom trenu je ugledala konje.

* * *

Bilo je to krdo od nekih desetak konja, možda i više, gotovo svi su bili sivi, poneki s pegama. Ali, malčice ispred

ostalnih, izduženog vrata u jednoj gordoj pozi kao da je predvodnik krda, stajao je jedan crni pastuv, koji je kopitom zagrebao zemlju i zaništao. Nisu bili mnogo daleko, ne više od dvesta-trista metara, ali malopre ih nije videla i tek kada ih je pogledala učinilo joj se da i oni nju gledaju, i u tom času pastuv je glasnije zaništao i, kao da je taj pogled koji su razmenili bio prećutni znak, konji su se pokrenuli, zalelujavši na treperavom vazduhu tog vrelog popodneva, pastuv je protresao grivu, zaništao još glasnije i pojurio galopom, povukavši čitavo krdo za sobom. Ona ih je gledala kako se primiču, nemoćna da se pokrene, shvatajući da je prostor te široke ravnice iskrivio perspektivu, bili su dalji nego što joj se učinilo, ili im je pak trebalo suviše vremena da se približe, poput izvesnih scena koje se mogu videti na filmu, kada kretnje izgledaju usporene u prostoru, gotovo fluidne, kao da su tela obdarena nekom tajnovitom krhkošću koja nam se kao kakvom čarolijom tog časa razotkriva. I tako su se konji primicali, tim fluidnim kretanjem koje nam san katkad podari, gotovo kao da lebde u vazduhu, ali njihove kopite su dodirivale zemlju, jer se iza njih podigla gusta zavesa od prašine koja je zaklanjala horizont. Primicali su se menjajući raspored, čas jedan iza drugog, čas šireći se u lepezu, čas raštrkani kao da svaki strema ka drugom cilju, i najzad zbijeni jedan do drugog, dok su im glave i vratovi pratili isti ritam, zatresavši se na isti način u času kada bi se ponovo raširili u lepezu, poput kakvog morskog talasa sačinjenog od tela. Na trenutak je pomislila da pobegne, ali je shvatila da ne može. Okrenula se ka konjima i ostala nepomično da stoji, ruku prekrštenih na grudima, kao da mora da ih zaštiti. U tom trenu crni konj se zaustavio, ukopavši se u mestu, s njim se zaustavilo čitavo krdo, kao da je palica kakvog nevidljivog dirigenta naložila pauzu u tom tajanstvenom bale-

tu bez muzike, bio je to samo predah, nedvosmisleno je osetila. Osmotrla ih je i sačekala, bili su na samo desetak metara od nje, mogla je jasno da vidi njihove krupne vlažne oči, nozdrve koje su zadihano pulsirale, znoj koji se svetluca na sapima. Crni konj je podigao desnu nogu, kao što rade konji u cirkusu kada počinje njihova tačka, držao ju je nekoliko časaka u vazduhu, a zatim nanovo iz sve snage pojurio, počevši da kruži oko nje, njegova kopita su u tom kruženju izdubila u zemlji pravilan krug, i tada, gotovo kao da je to bio dogovoreni znak, svi ostali konji su krenuli za njim, isprva kasom, a onda galopom, koji je svakim časom bivao sve silovitiji, u skladu sa brzinom koju je diktirao pastuv, poput kakve vrteške kojoj su se pokvarile kočnice, te se sada mahnito vrti. I tako ih je gledala kako jurcaju oko nje, tvoreći jedan krug koji se sve brže vrteo, toliko brzo da bezmalo više nije bilo razmaka između jednog konja i drugog, bio je to samo zid od konja, koji su postali jedan jedini konj, neprekinuti obris jednog jedinog konja čija je glava počinjala s repom i čiji se rep završavao sa glavom, a njihova kopita su, podižući oblak prašine koji ju je obavijao, dobovala po isušenom tlu, i taj zvuk je bio poput zvuka tarbuka iz jednog mesta kojeg se nije sećala, ali koje je osećala s nepobitnom jasnoćom, i na trenutak je videla ruke koje su udarale po koži tarbuka, muzika koja joj je dopirala do ušiju izbijala je iz zemlje, kao da je zemlja podrhtavala, osetila je to, pre nego što bi joj doprla do ušiju penjala joj se iz stopala u noge, u grudni koš, u srce, u mozak. A za to vreme konji su se vrte li ukруг, sve brže i brže, brzo poput njenih misli koje su takođe postale krug, misao koja je mislila samu sebe, mislila je da misli – samo to je znala, i ništa više – i u tom času je predvodnik krda, isto onako neočekivano kako je ispisao krug, taj krug i prekinuo, nakon čega je jednim naglim sko-

kom u stranu, koji je, činilo se, izmicao zakonima prirode, iscrtao tangentu bega, povukavši za sobom čitavo krdo, i za nekoliko časaka konji su se galopom udaljili.

Ona je ostala da stoji, posmatrajući svetlucanje slamčica uskovitlanih prašinom, iskričavih na svetlosti zalaska, pomislila je kako mora da nastavi da misli da ne misli ni na šta, sela je i uronila prste u bockavu strnjiku kako bi dotakla zemlju, sunce je poniralo na horizontu i narandžasta svetlost se već ponegde prelivala u indigoplavu, sa te visine horizont je bio kružan, bilo je to jedino na šta je uspevala da misli, da je horizont kružan, izgledalo je kao da se krug koji su iscrtili konji raširio u beskraj, pretvorivši se u horizont.